

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

© 2014 ШУМІЛО О. С.

УДК 330.342.3

Шуміло О. С.

Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Питання економічної безпеки підприємства набувають актуальності як у науково-дослідницькому, так і в практичному аспекті. Зростає кількість публікацій, науково-практичних конференцій, семінарів, що присвячені проблемам економічної безпеки підприємства. Аналізуючи різні роботи науковців, можна відстежити зміну підходів до визначення суті поняття «економічна безпека підприємства». У статті проведено аналіз існуючих наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства», згруповано та систематизовано існуючі визначення в економіці за двома напрямками: на основі досягнення підприємством основних цілей його функціонування та на основі поняття захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Також автором уточнено, доповнено та поглиблено зміст поняття на підставі врахування основних функціональних цілей підприємства та мінливості внутрішнього і зовнішнього середовища.

Ключові слова: безпека, загрози, підприємство, економічна безпека підприємства

Табл.: 1. **Бібл.:** 23.

Шуміло Ольга Станіславівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

Email: Olga_shumilo@mail.ru

УДК 330.342.3

UDC 330.342.3

Шумило О. С. Особенности научных подходов к определению понятия «экономическая безопасность предприятия»

Вопросы экономической безопасности предприятия приобретают актуальность как в научно-исследовательском, так и в практическом аспекте. Растет количество публикаций, научно-практических конференций, семинаров, посвященных проблемам экономической безопасности предприятия. Анализируя различные работы ученых, можно отследить изменение подходов к определению понятия «экономическая безопасность предприятия». В статье проведен анализ существующих научных подходов к определению сути понятия «экономическая безопасность предприятия», сгруппированы и систематизированы существующие определения в экономике по двум направлениям: на основе достижения предприятием основных целей его функционирования и на основе понятия защищенности предприятия от внутренних и внешних угроз. Также автором уточнено, дополнено и углублено содержание понятия на основе учета основных функциональных целей предприятия и изменчивости его внутренней и внешней среды.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность предприятия, предприятие, цели предприятия, угрозы, эффективность деятельности

Табл.: 1. **Библ.:** 23.

Шумило Ольга Станиславовна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61002, Украина)

Email: Olga_shumilo@mail.ru

Shumilo O. S. Specific Aspects of Scientific Approaches to Defining «Economic Security of an Enterprise»

Issues associated with economic security of an enterprise tend to gain in relevance both in terms of science and research and practical application. The number of published works, research-to-practice conferences, seminars dealing with problems of economic security of enterprises is currently on the increase. By analyzing various scientific works, it is possible to detect a shift in the approaches to defining the essence of the term «economic security of an enterprise». The article analyzes the existing scientific approaches to defining the term «economic security of an enterprise», systematizes and classifies the existing economic definitions into two groups: those based on the enterprise's fulfillment of its basic operational goals and those based on the concept of protectability of the enterprise against internal and external threats. Also, the author clarified, extended, and enhanced the essence of the term by taking into account primary operational goals of an enterprise and variability of the internal and external context.

Keywords: security, threats, enterprise, economic security of an enterprise

Tabl.: 1. **Bibl.:** 23.

Shumilo Olga S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (vul. Sumska, 40, Kharkiv, 61002, Ukraine)

Email: Olga_shumilo@mail.ru

Вступ. В умовах трансформації української економіки до європейського простору перспективи успішної роботи підприємств ускладнюються дестабілізуючим впливом важкопрогнозованих внутрішніх і зовнішніх факторів різних сфер. Розвиток суб'єкта господарюван-

ня відбувається в умовах підвищеного ризику. У зв'язку з цим, для безпечного, сталого функціонування та розвитку вітчизняних підприємств виникає необхідність посилювати контроль за їх діяльністю та забезпеченням можливості протидіяти загрозам. Забезпечення економічної

безпеки підприємства стає однією із ключових економічних проблем.

Постановка проблеми. Рівень економічної безпеки діяльності підприємства у сучасних умовах господарювання є однією зі складових національної економічної безпеки взагалі. Також від рівня економічної безпеки підприємства залежить економічна ефективність діяльності підприємства, його конкурентоспроможність і стійкість розвитку у поточному періоді та у перспективі. Сучасні умови господарювання підприємств, сповнені небажаних змін, спонукають підприємців для забезпечення їх економічної безпеки з метою ефективного функціонування бізнесу. В економіці проводиться багато досліджень стосовно проблем економічної безпеки, як теоретичних, так і практичних, що, у свою чергу, потребує їх аналізу та критики. Не є виключенням і визначення науковців щодо розкриття сутності поняття «економічна безпека підприємства».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню концептуальних засад і проблем економічної безпеки підприємства приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них такі відомі вчені-економісти, як Р. Дацків [4], Т. Кузенко [5], Н. Гічова [6], Є. Олейніков [7], О. Грунін [8], І. Волкова [9], В. Вороб'єв [10], С. Довбня [13], В. Белокуров [14], Д. Ковальов [15], В. Тамбовцев [16], М. Бендіков [17] та ін. Але, незважаючи на значний обсяг досліджень та публікацій, низка положень теоретичного характеру залишається поза увагою науковців, що й обумовлює подальші дослідження цієї теми.

Мета статті. Систематизувати існуючі наукові погляди до визначення поняття «економічна безпека підприємства», уточнити, доповнити та поглибити його зміст на основі проведеного деталізованого аналізу підходів фахівців до визначення сутності даного поняття, згрупувати визначення на підставі існування у об'єкта дослідження конкретних цілей функціонування та розумінні поняття «загроза».

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний час в економіці існує багато теоретико-методичних підходів щодо визначення економічної безпеки підприємства. Аналізуючи наукові роботи з проблем у цьому напрямку і виходячи з того, що поняття «економічна безпека» в економічній науці синтезують безпосередньо з поняття «безпека», доречним буде почати дослідження саме з цього поняття.

В. Даль у словнику визначив безпеку як відсутність небезпеки, збереження, надійність. Словник С. Ожегова трактує безпеку як «стан, при якому не загрожує небезпека, тобто є захист від небезпеки». Деякі автори розуміють під безпекою надійне існування соціальної системи. Г.Форд надає більш розширене визначення безпеці: «... стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [1]. Існує ще багато підходів до визначення безпеки, але якщо їх узагальнити, то «безпека» – це окрема категорія, нерозривно пов'язана з діяльністю людини, що характеризує стан і ступінь захищеності суб'єкта і його спроможність протистояти мінливим умовам функціонування.

Економічну безпеку підприємства розглядають як складову поняття «безпека». Кожен збиток на підприємстві або затрати на організаційні заходи безпеки можна виразити в грошових одиницях, що являє собою економічну складову, тому виникає проблема дослідження та створення системи гарантування безпеки підприємства, яка б забезпечувала його економічний розвиток.

Деякі науковці розглядають економічну безпеку як сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи [2].

Слід зазначити, що останнім часом існуюча в економічній літературі кількість підходів щодо визначення економічної безпеки підприємства постійно оновлюється і розширюється. Безпека розглядається як стан захищеності діяльності підприємства від різних видів існуючих загроз [23].

Пропонуємо серед існуючих підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства виділити два основні напрями.

Перший включатиме визначення, які базуються на досягненні підприємством основних цілей функціонування. Серед основних цілей підприємства, за якими пропонуємо класифікувати визначення науковців, виділимо такі:

- ефективність використання ресурсів;
- стабільність функціонування;
- стійкість і прогресивність розвитку;
- конкурентоспроможність.

Основною, загальною метою підприємства є досягнення кількісного і якісного стану бажаних планових показників, що безпосередньо повинно виконуватися за умов гарантування стану економічної безпеки підприємства зовні. За умов впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього стану підприємства, що керуються здебільшого самим підприємством, і зовнішнього керованого середовища, яке має значний вплив на господарчу діяльність, підприємство все одно досягає своїх цілей. Для досягнення конкретних цілей підприємством необхідно мати визначені параметри економічної безпеки, тобто розробляти та реалізовувати заходи запобігання загрозам і забезпечувати успішність основної економічної функції підприємства.

Економічна успішність та економічна безпека знаходяться у відносинах взаємної обумовленості. Прибутковість справи, успішність бізнесу звичайним чином актуалізує інтереси щодо стійкості та безпеки господарювання [3].

При розгляді сутності поняття економічної безпеки до першого напрямку систематизації визначень віднесемо визначення таких науковців: Т. Кузенко [5], Н. Гічової [6], Є. Олейникова [7], О. Груніна [8], В. Вороб'єва [9], Н. Подлужної [11], В. Мунтіян [12], Р. Дацків [4] та інші (табл. 1).

Основою другого напрямку вивчення існуючих підходів щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства є поняття захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Для будь-якого суб'єкта господарювання з визначеними параметрами конкурентоспроможності, ефективності, стабільності функціонування, прогресивності розвитку та іншими, що відповідають його цілям незалежно від роз-

Систематизація підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства

	Визначення поняття «економічна безпека підприємства»	Автори
<i>Напрямок 1. Досягнення підприємством основних цілей функціонування</i>		
Ефективність використання ресурсів	Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідних для виконання цілей бізнесу, яке досягається шляхом запобігання загрозам підприємства і досягнення функціональних цілей економічної безпеки підприємства	Кузенко Т. [5]
	Стан підприємства, що досягається найбільш ефективним використанням ресурсів, які знаходяться в розпорядженні підприємства, в умовах макроекономічних та інших зовнішньогосподарських умов, які визначають наявність, склад та інтенсивність використання цих ресурсів	Гічова Н. [6]
	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому	Олейников Є. [7]
	Такий стан суб'єкта господарювання, в якому він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику	Грунин О. [8]
	Стан ефективного використання його ресурсів та існуючих ринкових можливостей, які дозволяють відвернути внутрішні і зовнішні загрози та забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії	Волкова І. [9]
Стабільність функціонування	Сталість соціально-економічної системи, спроможність її до саморозвитку і взаємодії в умовах глобалізації господарського життя.	Воробьев В. [10]
	Це характеристика системи, що самоорганізовується та саморозвивається, стан, за якого економічні параметри дозволяють зберегти основні її властивості: рівновагу і стійкість за мінімізації загроз.	Подлужна Н. [11]
	Такий стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, при якому забезпечується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.	Мунтіян В. [12]
Стійкість і прогресивність розвитку	Такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток та ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.	Дацків Р. [4]
	Здатність підприємства до ефективного функціонування (тепер) і успішного розвитку (в майбутньому) при найефективнішому використанні ресурсів, що перебувають у розпорядженні підприємства, а також відповідності напряму розвитку суб'єкта господарювання основним тенденціям зовнішнього середовища.	Довбня С. Гічова Н. [13]
	Це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору його стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, дій непередбачуваних та складнопрогнозованих факторів	Дубецька С. [15]
Конкурентоспроможність	Наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням	Белокуров В. [14]
<i>Напрямок 2. Стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз</i>		
	Це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усувати різноваріантні загрози або пристосовуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності	Ковальов Д., Сухорукова Т. [15]
	Це стан суб'єкта, за якого ймовірність небажаної зміни суб'єкта, майна, яке належить йому і зачіпає його зовнішнє середовище, невелика (менша від певної межі)	Клейнер Г., Тамбовцев В., Качалов Р. [16]
	Це захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, та здатність підприємства до відтворення	Бендиків М. [17]
	Це стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки	Колосова А. [18]

Авторська розробка

міру і сфери діяльності, завжди існує загроза негативного впливу, нанесення шкоди із зовні або зсередини підприємства. Якщо підприємство не реагує вчасно на загрози, то їх кількість може підвищуватися і наслідком бездіяльності може бути відсутність досягнення цілей, погіршення результативних показників.

Визначення науковців Д. Ковальова [15], Т. Сухорукова [15], Г. Клейнера [16], В. Тамбовцева [16], Р. Качалова [16], М. Бендикова [17], Е. Хрустальова [16], А. Колосова [18] та інших віднесемо до другого напрямку.

Наведемо систематизацію визначення економічної безпеки підприємства стосовно двох визначених напрямків (табл. 1).

Визначенням, в якому втілюються елементи майже всіх охарактеризованих підходів, можна вважати визначення Т. Васильцева, згідно з яким економічною безпекою підприємства вважають такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування [19].

Аналізуючи роботи науковців, можна стверджувати, що в економічній літературі використовуються різноманітні підходи до визначення суті економічної безпеки підприємства, і кожне з них характеризує певні її аспекти.

Так, особливостями підходів до тлумачення економічної безпеки підприємства, що віднесені до першого напрямку, є відповідність економічним поняттям досягнення конкретних цілей підприємства. Автори вважають ефективне використання ресурсів підприємства умовою його функціонування, що забезпечує якнайшвидше наближення підприємства до конкретних цілей. Безперечно, економічна безпека підприємства залежить від ефективного використання ресурсів, але, на нашу думку, потрібно спиратися на загальне поняття ефективності. Чинниками, що сприяють ефективності, є не тільки заходи щодо ефективного використання ресурсів, а й заходи щодо підвищення результату діяльності підприємства взагалі. Також у визначеннях дослідження немає чіткого пояснення, які саме ресурси характеризують рівень економічної безпеки, не розглядаються корпоративні ресурси, що забезпечують економічну безпеку, не завжди прібічники цього підходу вживають поняття загрози економічній безпеці. Ефективне використання ресурсів взагалі не відбиває сутності економічної безпеки, а є лише засобом її досягнення.

Деякі науковці вважають, що економічна безпека підприємства є основою забезпечення стабільності функціонування підприємства, стійкості і прогресивності розвитку, а це визначальні риси функціонування економіки підприємства. Стійкість підприємства – це стан, при якому забезпечується високий результат його функціонування за рахунок швидкого реагування на вплив зовнішнього і внутрішнього середовища. А якщо підприємство не розвивається, то воно втрачає можливість пристосування до

мінливого середовища, в якому знаходиться, і піддається впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Ці підходи значно відрізняються за своєю суттю від інших, вони надають визначення у більш ширшому розумінні.

Белокуров В. [20], прихильник конкурентного підходу до визначення сутності економічної безпеки підприємства, пропонує вважати наявність конкурентних переваг як економічну безпеку, але сама наявність, без застосування конкурентних переваг в діяльності підприємства, не може гарантувати економічну безпеку.

Щодо особливостей підходів до тлумачення економічної безпеки підприємства, які віднесені до другого напрямку, то вони згруповані на основі об'єктів впливу на економічну безпеку, а саме: зовнішніх та внутрішніх загроз. Науковцями не завжди використовується визначення «загроза» для характеристики впливу на систему безпеки – його замінюють «негативний вплив», «небажані зміни», «мінливе середовище», останнє, на наш погляд, – більш коректне визначення. Деякі науковці вважають вплив внутрішніх загроз незначним, оскільки підприємство має регулювати внутрішні негаразди самостійно, а вплив із зовні допускають різний [21; 22].

Доцільно відзначити, що окрім виділених вище підходів існують також інші. Серед них – системний підхід, який базується на розгляді економічної безпеки як системи з точки зору стійкості та саморозвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та непередбачуваних обставин. Вважаємо дослідження на основі системного підходу актуальними, такими, що потребують подальшого розвитку, оскільки в них передбачаються основні економічні інтереси підприємства. Досить цікавим є кримінальний підхід, де науковці розглядають економічну безпеку як захист від економічних злочинів (крадіжки, економічне шпигунство, фальсифікації тощо).

Існують досить неординарні визначення. Так, наприклад, автори Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко трактують економічну безпеку як міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства [23].

Підводячи підсумки дослідження, можна стверджувати, що у науковій економічній літературі не існує єдиного чіткого визначення економічної безпеки підприємства. Деякі з них відображають сутність у широкому понятті, інші – навпаки, дуже стисло розкривають зміст, існують і суперечливі думки щодо суті економічної безпеки. Враховуючи вищезазначене, пропонуємо уточнене визначення економічної безпеки підприємства, яке точніше розкриває її сутність.

Економічна безпека підприємства – це стан економічного розвитку підприємства, який характеризується максимальним досягненням основних цілей функціонування підприємства в поточному і майбутньому періодах, та його здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища.

Це визначення відрізняється від існуючих у науковій літературі більш чітким підходом до визначення сутності економічної безпеки підприємства, тому що ґрунтується

на дослідженнях поняття з двох боків – існуванні у об'єкта дослідження конкретних цілей функціонування та розумінні поняття «загроза».

Висновки: Проведений аналіз підходів науковців щодо визначення сутності поняття економічної безпеки підприємства дозволив зробити висновок, що це поняття складне і багатоваріантне. У статті згруповано та систематизовано існуючі визначення в економіці з позиції досягнення підприємством основних цілей функціонування, а саме: ефективності використання ресурсів, стабільності функціонування, стійкості і прогресивності розвитку; конкурентоспроможності та стану захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відсутність на сьогодні єдиної думки дослідників зумовлює подальше дослідження цієї економічної категорії. На основі результатів дослідження запропоновано уточнене визначення економічної безпеки підприємства з урахуванням основних функціональних цілей підприємства та мінливості внутрішнього і зовнішнього середовища.

Напрямами подальших досліджень в цій області є аналіз проблем сучасного стану економічної безпеки підприємств, дослідження загроз підприємства, складових економічної безпеки, показників та індикаторів стану економічної безпеки, розроблення інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки.

ЛИТЕРАТУРА

1. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения / Г. Форд. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 240 с.
2. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России / В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 35 – 42.
3. Власюк О. С. Теория і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – С. 43 – 46.
4. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 143 – 153.
5. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.
6. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н. Ю. Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 190 с.
7. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Е. А. Олейников. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
8. Грунин О. А. Экономическая безопасность организаций : учебное пособие / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб., 2002. – 256 с.
9. Волкова И. О. Экономика предприятия : учебник / И. О. Волкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 620 с.
10. Воробьев В. М. Проблемы экономической безопасности в странах рыночной трансформации / В. М. Воробьев // Вісник Харківського державного університету. Економічна серія. – 1999. – № 34 – 36. – С. 162 – 166.
11. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства : авторефер. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Н. О. Подлужна // НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2003. – 20 с.
12. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
13. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 24 – 29.
14. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия / В. В. Белокуров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.safetyfactor.ru>
15. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48 – 52.
16. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной среде: риски, стратегия, безопасность / Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев, Р. М. Качалов. – М. : Экономика, 1997. – 288 с.
17. Бендиков М. Экономическая безопасность наукоемких производств / М. Бендиков // Вопросы экономики. – 1999. – № 9. – С. 9 – 16.
18. Колосов А. В. Экономическая безопасность хозяйственных систем / А. В. Колосов. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – 512 с.
19. Васильців Т. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
20. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия / В. В. Белокуров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.safetyfactor.ru>
21. Климович О. В. Экономическая безопасность промышленного предприятия: проблемы вывода из-под криминального влияния : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / О. В. Климович. – М. : МГИУ, 2002. – 196 с.
22. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н. Ю. Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 190 с.
23. Дикань В. Л. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз. – Х. : УкрДАЗТ, 2011. – 266 с.

REFERENCES

- Belokurov, V. V. "Struktura funktsionalnykh sostavliayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriatiia" [The structure of the functional components of economic security]. <http://www.safetyfactor.ru>
- Bendikov, M. "Ekonomicheskaya bezopasnost naukoemkikh proizvodstv" [The economic security of high-tech industries]. *Voprosy ekonomiki*, no. 9 (1999): 9-16.
- Belokurov, V. V. "Struktura funktsionalnykh sostavliayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriatiia" [The structure of the functional components of economic security]. <http://www.safetyfactor.ru>
- Datskiv, R. M. "Ekonomichna bezpeka u hlobalnomu vymiri" [Economic security at a global level]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (37) (2004): 143-153.
- Dovbnia, S. B. "Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Diagnosis of economic security]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2008): 24-29.

- Dykan, V. L., Volovelska, I. V., and Makovoz, O. V. *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security]. Kharkiv: UkrDAZT, 2011.
- Ford, G. *Moia zhizn, moi dostizheniia* [My life, my accomplishments]. Moscow: Finansy i statistika, 1992.
- Grunin, O. A., and Grunin, S. O. *Ekonomicheskaiia bezopasnost organizatsiy* [Economic security organizations]. St. Petersburg, 2002.
- Hichova, N. Yu. "Diahnostyka ta pidvyshchennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Diagnosis and increase economic security]. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04, 2010.
- Hichova, N. Yu. "Diahnostyka ta pidvyshchennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Diagnosis and increase economic security]. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04, 2010.
- Kuzenko, T. B. "Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv v umovakh rynkovoi ekonomiky" [Planning economic security companies in a market economy]. avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.06.01, 2004.
- Kovalyov, D., and Sukhorukova, T. "Ekonomichna bezpeka pidpriemstva" [Economic security]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10 (1998): 48-52.
- Kleyner, G. B., Tambovtsev, V. L., and Kachalov, R. M. *Predpriatie v nestabilnoy srede: riski, strategii, bezopasnost* [The company in an unstable environment: risks, strategy, and security]. Moscow: Ekonomika, 1997.
- Kolosov, A. V. *Ekonomicheskaiia bezopasnost khoziaystvennykh sistem* [Economic security and economic systems]. Moscow: IZD-VO RAGS, 2001.
- Klimochkin, O. V. "Ekonomicheskaiia bezopasnost promyshlennogo predpriatiia: problemy vyvoda iz-pod kriminalnogo vliianiia" [The economic security of industrial enterprise: the problem of withdrawal from the criminal influence]. diss. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05, 2002.
- Muntian, V. I. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [The economic security of Ukraine]. Kyiv: Vyd-vo KVITs, 1999.
- Oleynikov, E. A. *Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriatie, lichnost)* [Foundations of Economic Security (state, region, company, person)]. Moscow: Biznes-shkola «Intel-Sintez», 1997.
- Podluzhna, N. O. "Orhanizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva" [Organization management of economic security]. avtorefer. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.06.01, 2003.
- Tambovtsev, V. "Obekt ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii" [The object of economic security of Russia]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (1994): 35-42.
- Vlasiuk, O. S. *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Theory and practice of economic security in the sciences of economics]. Kyiv, 2008.
- Vasylytsiv, T. *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [The economic security of Ukraine Entrepreneurship: Strategies and mechanisms for strengthening]. Lviv: Aral, 2008.
- Volkova, I. O. *Ekonomika predpriatiia* [Enterprise Economy]. Moscow: INFRA-M, 2000.
- Vorobyov, V. M. "Problemy ekonomicheskoi bezopasnosti v stranah rynochnoi transformatsii" [The problems of economic security in the market transformation]. *Visnyk Kharkivskoho derzhavnogo universytetu. Ekonomichna seriia*, no. 34-36 (1999): 162-166.